

Отримано: 23 травня 2018 р.

Прорецензовано: 29 травня 2018 р.

Прийнято до друку: 01 червня 2018 р.

e-mail: bereslav@bigmir.net

DOI: 10.25264/2311-5149-2018-9(37)-103-110

Береславська О. І., Пернарівський О. В. Аналіз ризику та оцінка ефективності кредитних портфелів банків України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2018. № 9(37). С. 103–110.

УДК: 336.764

JEL-класифікація: E51

Береславська Олена Іванівна,

*доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи та фінансового моніторингу,
Національний університет державної фіскальної служби України*

Пернарівський Олександр Васильович,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи та фінансового моніторингу,
Національний університет державної фіскальної служби України*

**АНАЛІЗ РИЗИКУ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТНИХ ПОРТФЕЛІВ
БАНКІВ УКРАЇНИ***

У статті розглянуто питання недостатнього рівня кредитування економіки України. На основі банківської статистики проведено порівняльну оцінку ризикованості кредитних портфелів вітчизняних банків і визначено банки з найвищими та найнижчими рівнями кредитного ризику. Виявлено чинники, що призводять до того чи іншого рівня кредитного ризику в діяльності певного банку. Проведена оцінка ефективності кредитних портфелів 20 банків.

Ключові слова: кредитний портфель, кредитний ризик, кредитні операції, активи банку, позичальники, боржники, ефективність кредитного портфеля, дохідність.

Береславская Елена Ивановна,

*доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой банковского дела и финансового мониторинга,
Национальный университет государственной фискальной службы Украины*

Пернаривский Александр Васильевич,

*кандидат экономических наук, доцент кафедры банковского дела и финансового мониторинга,
Национальный университет государственной фискальной службы Украины*

**АНАЛИЗ РИСКА И ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ КРЕДИТНЫХ ПОРТФЕЛЕЙ
БАНКОВ УКРАИНЫ**

В статье рассмотрены вопросы недостаточного уровня кредитования экономики Украины. На основе банковской статистики проведена сравнительная оценка рисков кредитных портфелей отечественных банков и определены банки с самыми высокими и самыми низкими уровнями кредитного риска. Выявлены факторы, приводящие к тому или иному уровню кредитного риска в деятельности определенного банка. Проведена оценка эффективности кредитных портфелей 20 банков.

Ключевые слова: кредитный портфель, кредитный риск, кредитные операции, активы банка, заемщики, должники, эффективность кредитного портфеля, доходность портфеля.

Olena Bereslavska,

*Doctor of Economics, Professor, Head of the Banking and Financial Monitoring Department
National University of the State Fiscal Service of Ukraine*

Olexander Pernarivsky,

*Ph. D. in Economics, Associate Professor at the Department of Banking and Financial Monitoring,
National University of the State Fiscal Service of Ukraine*

**RISK ANALYSIS AND ASSESSMENT
OF UKRAINIAN BANKS LOAN PORTFOLIOS EFFICIENCY**

The article deals with the issues of the insufficient level of lending to the Ukrainian economy. On the basis of banking statistics, the authors conducted a comparative assessment of the domestic banks loan portfolios risks and defined the banks with the highest and lowest credit risk level. The factors that lead to this or that level of credit risk in the activity of a certain bank are revealed. An estimation of loan portfolios efficiency on the basis of information about 20 banks was conducted.

Key words: loan portfolio, credit risk, credit operations, bank assets, borrowers, debtors, loan portfolio efficiency, portfolio return.

* При підготовці статті було використано результати наукової роботи студентки ІV курсу групи ФФБ-14-7 Національного університету ДФС України Д. С. Касянчук.

Постановка проблеми. Економіка України нарешті вийшла з кризового стану і почала зростати. У 2016 р. ВВП України зріс на 2,3%, а у 2017 р. – на 2,5%. Зростання відбулося завдяки поживленню споживчого попиту, обсяг якого у ВВП у 2017 р. збільшився на 6,7%. Також одним з основних рушіїв економічного зростання в минулому році стало інвестування в основний капітал. Так, валове нагромадження основного капіталу у складі ВВП збільшилося (у порівняльних цінах) на 18,2% і забезпечило, за підрахунками Я. Жаліло, близько 18% від загального приросту ВВП [Жаліло]. Проте зростання капітальних інвестицій відбувалося переважно завдяки посиленню інвестиційного спрямування власних коштів підприємств, частка яких у фінансуванні інвестицій у 2017 р. сягнула 69,9%. Натомість банківський сектор фактично самоусунувся від інвестиційного кредитування: на частку кредитів банків та інших позик серед джерел капітальних інвестицій припадало лише 5,3% [Жаліло]. У цьому контексті слід зазначити, що пасивність банків у процесах кредитування економіки стримує їх прибуткову діяльність.

Кредитні операції банків є одним з основних джерел отримання їх прибутків. Ефективна організація процесу банківського кредитування в багатьох залежить від формування якісного кредитного портфеля, який забезпечує максимізацію дохідності при мінімізації ризикованості здійснення кредитних операцій. Оскільки процес банківського кредитування сьогодні в Україні потребує вдосконалення, що також стосується і практики формування кредитного портфеля, особливої актуальності набувають питання аналізу ризику й ефективності цього портфеля вітчизняними банками. Адже ефективний і якісний кредитний портфель кожного окремого банку сприяє збільшенню результативності банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти формування кредитного портфеля банків, оцінки його ризику й ефективності досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці. Значний внесок зробили українські вчені: М. Д. Алексеєнко, В. В. Вітлінський, О. В. Дзюблюк, С. Б. Єгоричева, В. В. Коваленко, Л. В. Кузнєцова, С. В. Міщенко, С. В. Науменкова, Л. О. Примостка. Серед зарубіжних учених значну увагу аналізу формування ефективного кредитного портфеля банку приділяли Е. Дж. Долан, О. І. Лаврушин, Т. Н. Панкова, Є. В. Самойлов, Н. В. Сунцова.

Відаючи належне доробку вчених у цій сфері, варто зауважити, що питання оцінки й аналізу ризику кредитних портфелів банків на сучасному етапі економічного розвитку України потребують детальнішого дослідження. Окремого розгляду також потребує оцінка ефективності кредитних портфелів вітчизняних банків.

Метою статті є аналіз ризику кредитних портфелів банків України, а також оцінка їх ефективності.

Виклад основного матеріалу. Одним із найважливіших завдань управління кредитною діяльністю є формування кредитного портфеля банку й оцінка його ефективності. Залежно від цілі, банк формує кредитний портфель певного типу, який у загальному вигляді є характеристикою портфеля, що показує співвідношення дохідності та ризику. Водночас структура кредитного портфеля банку залежить від багатьох чинників, а саме: суб'єктів кредитування, стану обслуговування боргу, класу боржника, категорії якості кредиту, видів економічної діяльності; валюти кредитування; термінів кредитування тощо [Кігель].

У структурі балансу банку кредитний портфель розглядають як єдине ціле та складову частину активів банку, яка має свій рівень дохідності і відповідний рівень ризику. Отже, основними критеріями аналізу кредитного портфеля є кредитний ризик і дохідність [Голуб]. Під кредитним ризиком розуміють міру невизначеності щодо втрат банку через невиконання позичальниками своїх зобов'язань за кредитними угодами. Якщо ризик кредитного портфеля буде зменшуватися, то це автоматично призведе до поліпшення його якості, що спричинить зростання рівня ліквідності, а зростання кредитного ризику призведе до погіршення стану ліквідності банку і спричинить появу вже ризику ліквідності [Арбузов].

Банки повинні прагнути самостійно створювати комплексну систему кредитного ризик-менеджменту, яка забезпечувала б надійний процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу кредитного ризику з метою його оптимізації на всіх етапах кредитного процесу, а також забезпечення належного рівня ліквідності та дохідності кредитного портфеля банку.

Головна мета процесу управління кредитним портфелем банку полягає в забезпеченні максимальної дохідності за прийняттого рівня ризику. Рівень дохідності кредитного портфеля залежить від структури й обсягу портфеля, а також від рівня відсоткових ставок за кредитами. На формування структури кредитного портфеля банку істотно впливає специфіка сектора ринку, який обслуговується цим банком. Для спеціалізованих банків структура кредитного портфеля концентрується в певних галузях економіки. Для іпотечних банків характерним є довгострокове кредитування. У структурі кредитного портфеля ощадних банків переважають споживчі кредити та позики фізичним особам.

Сучасна практика підтверджує, що обмежені можливості залучення кредитних коштів також впливають на розвиток економіки держави. Активізація кредитування сприяє подальшому зростанню економіки, появі нових суб'єктів господарювання, збільшенню робочих місць, розвитку інфраструктури країни, що створює основу для економічної стабільності.

На жаль, сьогодні процес кредитування банками економіки є занадто повільним, про що свідчить оцінка стану кредитних операцій вітчизняних банків і їх частка в загальних обсягах активів. Інформація,

наведена в таблиці 1, свідчить про постійне зниження частки кредитів у загальних активах банків за останні п'ять років. Як наслідок, на початок 2018 р. ця частка становила всього 41,6%, що свідчить про проведення консервативної кредитної політики вітчизняними банками.

Таблиця 1

Динаміка показників кредитної діяльності банків України за 2012–2017 рр.

Рік	Кількість банків	Активи (тис. грн.)	Кредити та заборгованість клієнтів (тис. грн.)	Частка кредитів у активах (%)
2012	175	1 127 179 379	694 381 045	61,6
2013	180	1 277 508 651	799 227 946	62,6
2014	158	1 316 717 870	873 610 836	66,3
2015	113	1 252 570 443	713 974 266	57,0
2016	95	1 258 643 603	554 637 262	44,0
2017	83	1 350 403 376	561 328 193	41,6

Джерело: складено автором за дами офіційного сайту НБУ [6].

Зниження частки кредитів у активах вітчизняних банків можна пояснити зменшенням кількості банків в Україні протягом 2014–2017 рр. Водночас активи банків у 2017 р., порівняно з 2016 р., зросли на 91 759 773 тис. грн, або на 7,3% і це говорить про те, що на фінансовому ринку залишаються банки, які примножують свої активи, незважаючи на жорсткі вимоги до їх функціонування з боку Національного банку України.

Аналіз динаміки банківського кредитування в Україні (таблиця 1) свідчить про те, що у 2014 р., порівняно з 2013 р. відбулося збільшення кредитного портфеля банків України на 15,1%, а у 2015 р. порівняно з 2014 р. – на 9,31%. У 2016 р. тенденція зростання змінилася на протилежну і, порівняно з 2015 р., значення кредитного портфеля банків становило 81,7%, тобто відбулося зменшення на 18,3% або на 159 636 570 тис. грн. У 2017 р., порівняно з 2016 р., значення кредитного портфеля банків України становило 77,7%, також відбулося зменшення на 22,3% або на 159 337 004 тис. грн. Загалом за 2013–2017 рр. відбулося зменшення кредитного портфеля вітчизняних банків на 20,1%. Це наслідки кризових процесів у вітчизняній економіці країни та зменшення кількості банків на 45,7% (80 од.).

Стосовно структури кредитного портфеля, то більша частина кредитів та заборгованості клієнтів припадає на юридичних осіб. У відсотковому співвідношенні у 2017 р., порівняно з 2013 р., частка кредитів і заборгованості юридичних осіб зросла на 5,8%, досягнувши значення 86,6%.

Банки визначають кредитний ризик (КР) за кредитами, наданими юридичним і фізичним особам, через імовірність настання дефолту клієнта. Ймовірність дефолту клієнта визначають за фінансовим станом клієнтів, за яким поділяють фізичних осіб (ФО) на 5 класів (1 – фінансовий стан високий, 2 – фінансовий стан добрий, 3 – фінансовий стан задовільний, 4 – фінансовий стан незадовільний, 5 – фінансовий стан критичний), а юридичних осіб (ЮО) – на 10 класів (залежно від отриманого значення інтегрального показника фінансового стану боржника з урахуванням величини підприємства) [Положення].

За нашими розрахунками, розподіл кредитів за класами боржника – фізичної особи станом на 01.11.2017 р. був таким: найбільшу частку – 54,68% кредитів видано позичальникам 5 класу, який характеризується критичним фінансовим станом і несе високий ризик для банків. Проте значну частку – 42,38% становлять і кредити, що надані позичальникам 1 класу, до якого належать надійні позичальники з гарним фінансовим станом.

Щодо юридичних осіб, то на аналогічну дату розподіл кредитів за класами боржника був таким: найбільша частка кредитів – 56,91% належала до 10 класу боржника, що свідчить про великі ризики даних кредитів. Натомість позичальникам 1 класу, які є найменш ризиковими, було видано лише 1,04%.

Наведена інформація свідчить, що найбільше надано кредитів фізичним і юридичним особам нижчого класу, які мають велике значення кредитного ризику. Можемо зробити припущення, що така ситуація склалась завдяки тому, що за попередні роки позичальники, які отримали кредити в іноземній валюті, через значні коливання обмінного курсу автоматично стали боржниками з критичним фінансовим станом. Крім того, це може свідчити про те, що значну частку кредитів банки видали інсайдерам, а, відповідно до законодавства, такі позичальники належать до боржників із високим рівнем ризику.

Дослідження рівня ризикованості кредитного портфеля банку можливо здійснювати за допомогою технічного (порівняльного) та фундаментального (індивідуального) аналізу. Технічний аналіз передбачає використання статистичних методів і спрямований на порівняльну оцінку ризикованості кредитних портфелів банків, тобто визначення банків із найвищими та найнижчими рівнями кредитного ризику. Фундаментальний аналіз дозволяє виявити чинники, що призводять до того чи іншого рівня кредитного ризику в діяльності певного банку.

Під час технічного аналізу можна визначити середньозважений портфельний кредитний ризик (середньозважена ймовірність дефолту позичальника банку) і варіацію кредитних ризиків банку щодо середньозваженого портфельного кредитного ризику в більший бік. Водночас такий аналіз здійснюють як для всієї банківської системи, так і за окремими вибірками банків.

Таблиця 2

Показники ризику кредитних портфелів державних банків України у 2017 році

Назва банку	Кредити, надані ЮО (млн грн)	Частка у заг. сумі кр. портфеля	Кредити, надані ФО (млн грн)	Частка у заг. сумі кр. портфеля	Загальна сума кредитів (млн грн)	КР ЮО	КР ФО	Загальний КР
Укресімбанк	114 336	0,987	1 474	0,013	115 810	0,637	0,906	0,640
Ощадбанк	120 265	0,944	7 164	0,056	127 429	0,716	0,605	0,709
Приватбанк	211 927	0,786	57 543	0,214	269 471	0,988	0,554	0,895
Укргазбанк	36 472	0,851	6 373	0,149	42 845	0,323	0,782	0,391

Джерело: авторські розрахунки.

У таблиці 2 проведено порівняльний аналіз кредитних ризиків державних банків на основі середньозваженого портфельного кредитного ризику з урахуванням структури їх кредитних портфелів за класами позичальників. Водночас середньозважений портфельний кредитний ризик визначали за песимістичним підходом, оскільки за кожним класом позичальника брали максимальну оцінку ймовірності дефолту, передбачену Положенням НБУ № 351 «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016.

Аналіз даних, наведених у таблиці 2, показує, що найбільш ризикованим серед державних банків можна вважати кредитний портфель Приватбанку, що пояснюють дуже високою ризикованістю кредитів, наданих ним юридичним особам. Водночас у Приватбанку ризикованість кредитів, наданих фізичним особам, є найнижчою серед державних банків. Найменш ризикованим серед державних банків можна вважати кредитний портфель Укргазбанку, що пояснюють найнижчим рівнем ризикованості кредитів, наданих юридичним особам, і їх високою часткою в загальній сумі кредитного портфеля.

Таблиця 3

Показники ризику кредитних портфелів банків з російським капіталом в Україні у 2017 році

Назва банку	Кредити, надані ЮО (млн грн)	Частка у заг. сумі кр. портфеля	Кредити, надані ФО (млн грн)	Частка у заг. сумі кр. портфеля	Загальна сума кредитів (млн грн)	КР ЮО	КР ФО	Загальний КР
Промінвест банк	42 748	0,997	115	0,003	42 863	0,815	1,0	0,816
ВТБ Банк	17 461	0,971	523	0,029	17 984	0,938	0,999	0,940
Альфа-Банк	25 823	0,707	10 705	0,293	36 529	0,431	0,395	0,421
Сбербанк	53 195	0,976	1 299	0,024	54 495	0,572	0,916	0,580
БМ Банк	1 649	0,716	655	0,284	2 305	0,925	0,980	0,940
Банк «Форвард»	44	0,026	1 672	0,974	1 716	0,219	0,561	0,552
Укрсоцбанк	16 669	0,378	27 455	0,622	44 124	0,784	0,948	0,886
Перший інвестиційний банк	702	0,989	8	0,011	710	0,465	0,883	0,469

Джерело: авторські розрахунки.

Аналіз показників ризикованості кредитних портфелів банків із російським капіталом, наведений у таблиці 3, показує, що найбільш ризикованими є кредитні портфелі ВТБ Банку та БМ Банку завдяки дуже високій ризикованості кредитів, наданих юридичним і фізичним особам. Найменш ризикованим серед банків із російським капіталом можна вважати кредитний портфель Альфа-банку з приблизно однаковим рівнем ризику кредитів, наданих юридичним і фізичним особам.

Щодо кредитних портфелів банків іноземних банківських груп (крім банків із російським капіталом), то аналіз інформації, наведеної в таблиці 4, показує, що ризикованість кредитних портфелів цих банків є набагато нижчою, ніж у банків із державним і російським капіталами. Так, показник ризику кредитного портфеля ОТП Банку, який є найвищим серед банків іноземних банківських груп, є нижчим за показник ризику Альфа-Банку, що є найменшим серед банків із російським капіталом.

Таблиця 4

**Показники ризику кредитних портфелів банків іноземних банківських груп
(крім банків із російським капіталом) в Україні у 2017 році**

Назва банку	Кредити, надані ЮО (млн грн)	Частка у заг. сумі кр. портфеля	Кредити, надані ФО (млн грн)	Частка у заг. сумі кр. портфеля	Загальна сума кредитів (млн грн)	КР ЮО	КР ФО	Загальний КР
Райффайзен Банк Аваль	35 775	0,797	9 094	0,203	44 870	0,173	0,592	0,258
Кредобанк	4 986	0,571	3 744	0,429	8 731	0,130	0,262	0,187
УкрСиббанк	20 215	0,705	8 467	0,295	28 683	0,277	0,632	0,382
Ідея Банк	235	0,075	2 908	0,925	3 143	0,650	0,330	0,354
Правекс-Банк	355	0,630	209	0,370	565	0,024	0,605	0,239
Креді Агріколь Банк	18 478	0,846	3 352	0,154	21 830	0,250	0,232	0,248
Піреус Банк	1 763	0,826	372	0,174	2 135	0,073	0,915	0,219
ОТП Банк	15 552	0,658	8 070	0,342	23 623	0,305	0,594	0,404
Сітібанк	5 574	0,990	58	0,010	5 632	0,214	0,506	0,217
Прокредит Банк	12 948	0,958	571	0,042	13 520	0,118	0,989	0,155
ІНГ Банк Україна	7 661	0,993	52	0,007	7 713	0,255	0,854	0,259
Кредитвест Банк	1 085	0,999	1	0,001	1 086	0,295	0,892	0,295
Дойче Банк ДБУ	514	1,000	0	0,000	514	0,015	–	0,015

Джерело: авторські розрахунки.

На основі проведеного порівняльного аналізу усередненого рівня ризику кредитних портфелів банків України здійснено їх групування:

– до банків із надзвичайно високим рівнем кредитного ризику (ЮО – 9–10 класи; ФО – 4–5 класи) можна віднести: ВТБ Банк, БТА Банк, Траст-капітал Банк і БМ Банк;

– до банків із високим рівнем кредитного ризику (ЮО – 8–9 класи, ФО – 3–4): Укрексімбанк, Промінвестбанк, Укрсоцбанк, Ощадбанк, Приватбанк, Універсал Банк і Банк Кредит-Дніпро;

– до банків із середнім рівнем кредитного ризику (ЮО – 7–8 класи, ФО – 2–3 класи): ПУМБ, УкрСиббанк, Ідея Банк, Альфа-Банк, Укргазбанк, ОТП Банк, Сбербанк, Банк інвестицій та заощаджень, Банк «Форвард» і МІБ;

– до банків із низьким рівнем кредитного ризику (ЮО – 6–7 класи, ФО – 1–2 класи) слід віднести: Райффайзен Банк Аваль, Таскомбанк, Кредобанк, Правекс-Банк, Креді Агріколь Банк, Банк «Аркада», Піреус Банк, ІНГ Банк Україна, Сітібанк і Банк «Авангард»;

– до банків із найнижчим кредитним ризиком (ЮО – 4–6 класи, ФО – 1 клас) належать: Банк Альянс, Прокредитбанк, Мотор-Банк, Дойче Банк ДБУ, Діві Банк і Альпарі Банк.

За результатами фундаментального аналізу усереднених рівнів кредитних ризиків банків України можна зробити такі висновки:

– у банків (Приватбанк, БТА Банк) із усередненим рівнем ризику за кредитами, наданими юридичним особам, що відповідає позичальникам 10 класу, переважають кредити з такими ознаками: прострочення боргу – більше 90 днів; резерв – більше 50% боргу; процедура банкрутства боржника, брак інформації про кінцевих бенефіціарів позичальника тощо;

– у банків (ВТБ Банк, Траст-капітал, БМ Банк) з усередненим рівнем ризику за кредитами, наданими юридичним особам, що відповідає позичальникам 9 класу, переважають кредити за такими ознаками: прострочення боргу – більше 61 дня; резерв – більше 50% боргу; процедура банкрутства боржника, брак інформації про кінцевих бенефіціарів позичальника; недостатність документально підтверджених доходів для погашення кредитів в іноземній валюті тощо;

– у банків (Укрексімбанк, Промінвестбанк, Укрсоцбанк, Ощадбанк, Ідея Банк, Місто Банк, Банк Кредит-Дніпро) з усередненим рівнем ризику за кредитами, наданими юридичним особам, що відповідає позичальникам 8 класу, багато кредитів із такими ознаками: прострочення боргу – більше 61 дня; резерв – більше 50% боргу; процедура банкрутства боржника, відсутність інформації про кінцевих бенефіціарів позичальника; недостатність документально підтверджених доходів для погашення кредитів в іноземній валюті; боржник має від'ємне значення капіталу протягом трьох останніх років поспіль тощо;

– у більшості вітчизняних банків усереднений рівень ризику за кредитами, наданими юридичним особам, відповідає позичальникам 5–7 класу, для яких характерні такі ознаки: середній термін прострочення боргу 31–60 днів; середній рівень платоспроможності боржника; термін функціонування боржника менше 1 року тощо;

– у банків (Банк «Альянс», Правекс-Банк, Мета Банк, Піреус Банк, Мотор-Банк, Дойче Банк ДБУ, Діві Банк, Альпарі Банк) з усередненим рівнем ризику за кредитами, наданими юридичним особам, що відпо-

відає позичальникам 1–4 класу, переважають кредити за такими ознаками: прострочення боргу – менше 31 дня; високий рівень платоспроможності боржника; термін функціонування боржника більше 1 року;

– у банків (Вернум Банк, Банк 3/4, БМ Банк, Траст-капітал, Прокредит Банк, МетаБанк, Банк «Український капітал», БТА Банк, Банк Фамільний, ВТБ Банк, Промінвестбанк) з усередненим рівнем ризику за кредитами, наданими фізичним особам, що відповідає позичальникам 5 класу, переважають кредити за такими ознаками: прострочення боргу – більше 90 днів; сукупний розмір внесків боржника – більше 80% доходів;

– у банків (Укрексімбанк, Південний, Універсал Банк, Піреус Банк, Укргазбанк, ІНГ Банк Україна, Сбербанк) з усередненим рівнем ризику за кредитами, наданими фізичним особам, що відповідає позичальникам 4 класу, переважають кредити за такими ознаками: прострочення боргу – більше 61 дня; сукупний розмір внесків боржника – більше 70% доходів;

– у банків (МІБ, Банк «Форвард», Сітібанк, ОТП Банк, Банк Кредит-Дніпро, Правекс-Банк, УкрСиббанк, Приватбанк, Райффайзен Банк Аваль, Ощадбанк) з усередненим рівнем ризику за кредитами, наданими фізичним особам, що відповідає позичальникам 3 класу, багато як низькоякісних, так і високоякісних кредитів;

– у банків (МІБ, Банк «Форвард», Сітібанк, ОТП Банк, Банк Кредит-Дніпро, Правекс-Банк, УкрСиббанк, Приватбанк, Райффайзен Банк Аваль, Ощадбанк) з усередненим рівнем ризику за кредитами, наданими фізичним особам, що відповідає позичальникам 2 класу, переважають кредити за такими ознаками: прострочення боргу – менше 30 днів; сукупний розмір внесків боржника – менше 60% доходів;

– у банків (Авангард, Діві Банк, Центр, Банк «Аркада», Альянс Банк) з усередненим рівнем ризику за кредитами, наданими фізичним особам, що відповідає позичальникам 1 класу, переважають кредити за такими ознаками: прострочення боргу – менше 7 днів; сукупний розмір внесків боржника – менше 50% доходів.

Таблиця 5

Процентні доходи та величина ризику кредитних операцій для вибірки 20-ти банків України станом на 01.01.2018 року

Назва банку	Відсоткові доходи, тис. грн	Ризик (потенційні втрати), тис. грн
Ощадбанк	19 740 677	90 452 902
Укрексімбанк	13 083 260	74 196 777
Приватбанк	23 036 805	241 000 000
Сбербанк	5 107 539	31 641 987
Райффайзен Банк Аваль	7 041 238	11 591 529
Укргазбанк	6 838 917	16 770 316
Альфа-Банк	5 486 468	15 383 389
ПУМБ	5 158 494	13 795 361
Укрсоцбанк	2 010 023	39 111 441
УкрСиббанк	4 804 937	10 975 853
Креді Агріколь Банк	3 172 766	5 415 972
Промінвестбанк	2 113 928	34 981 143
ОТП Банк	3 035 594	9 546 011
Банк «Південний»	2 024 249	6 258 358
Банк «Фінансова ініціатива»	2 793 492	20 473 769
Прокредитбанк	1 689 099	2 096 944
ВТБ Банк	646 143	16 918 054
Таскомбанк	1 785 420	3 387 091
Мегабанк, Харків	806 000	2 623 374
Кредобанк	1 523 417	1 636 496

Джерело: авторські розрахунки.

Ефективним можна вважати той кредитний портфель, який має високу дохідність за прийняттого рівня ризику. Тому для оцінки ефективності кредитного портфеля банків України детально досліджено взаємозв'язок між відсотковими доходами від кредитних операцій і потенційними втратами від них. Водночас рівень ризику оцінювався наближено без урахування фактору забезпечення і цільового призначення кредитів, наданих фізичним особам. Отже, у результаті проведених розрахунків величини ризику кредитних операцій і відсоткових доходів за ними отримано результати, наведені в таблиці 5.

Для з'ясування взаємозв'язку між відсотковими доходами та ризиком кредитних операцій банку розраховано коефіцієнт кореляції, значення якого становить 0,87, що свідчить про наявність тісного прямого

зв'язку між відсотковими доходами від кредитних операцій банків і потенційними втратами від них. Цей зв'язок обумовлюється тим, що показники напряду залежать від величини кредитного портфеля банку.

Таблиця 6

Показники ефективності кредитного портфеля 20-ти банків України станом на 01.01.2018 р.

Назва банку	Відношення процентних доходів до обсягу кредитного портфеля	Відношення величини ризику до обсягу кредитного портфеля	Ефективність кредитного портфеля
Ощадбанк	0,154914	0,709825	0,2182
Укрексімбанк	0,112971	0,640671	0,1763
Приватбанк	0,085489	0,894345	0,0955
Сбербанк	0,093725	0,580638	0,1614
Райффайзен Банк Аваль	0,156925	0,258335	0,6074
Укргазбанк	0,159617	0,391411	0,4077
Альфа-Банк	0,150195	0,421128	0,3566
ПУМБ	0,155578	0,416063	0,3739
Укрсоцбанк	0,045553	0,886387	0,0513
УкрСиббанк	0,167515	0,382651	0,4377
Креді Агріколь Банк	0,145336	0,248091	0,5858
Промінвестбанк	0,049317	0,816098	0,0604
ОТП Банк	0,128501	0,404098	0,3179
Банк «Південний»	0,115101	0,355858	0,3234
Банк «Фінансова ініціатива»	0,117636	0,862166	0,1364
Прокредитбанк	0,124932	0,155098	0,8055
ВТБ Банк	0,035928	0,940706	0,0381
Таскомбанк	0,152901	0,290066	0,5271
Мегабанк, Харків	0,113501	0,369423	0,3072
Кредобанк	0,17447	0,187421	0,9309

Джерело: авторські розрахунки.

Більш глибоке розуміння такого взаємозв'язку обумовлює встановити залежність між відносними показниками доходності та ризику. Для цього показники доходу та ризику поділено на величину кредитного портфеля з метою розрахунку коефіцієнта кореляції, значення якого становить – 0,76, що свідчить про існування наявності оберненого зв'язку між величиною процентних доходів на 1 гривню виданих кредитів і величиною потенційних втрат від 1 гривні виданих кредитів. Обернену залежність, на нашу думку, можна пояснити зв'язком між доходністю кредитних операцій за отриманими доходами та їх ризикованістю за реалізованими ризиками за проблемними кредитами.

На основі отриманих результатів зробимо оцінку ефективності кредитних портфелів банків України. Так, із наведених у таблиці 6 даних можемо зробити висновок про те, що найбільш ефективні кредитні портфелі мають Кредобанк – 93,09%, Прокредитбанк – 80,55% та Райффайзен Банк Аваль – 60,74%. Водночас низьку ефективність кредитних портфелів мають ВТБ Банк – 3,81%, Укрсоцбанк – 5,14% та Промінвестбанк – 6,04%. Виходячи з відносних величин, можна зробити висновок, що у Кредобанку, УкрСиббанку й Укргазбанку кредитні портфелі є найбільш доходними, а у Прокредитбанку, Кредобанку та Креді Агріколь Банку кредитні портфелі є найменш ризикові.

Висновки. Кредитний портфель банків розглянуто як структурований портфель активів, що піддається оцінці, сегментації, класифікації й управлінню. Характер цього портфеля заздалегідь визначають кредитною політикою банку щодо залучення коштів і спрямування їх на кредитування його клієнтів.

На основі аналізу динаміки показників кредитного портфеля банків за 2012–2017 рр. встановлено, що в банківській системі України протягом 2012–2015 рр. спостерігалася тенденція зростання обсягів кредитного портфеля банків, а в наступні 2016–2017 рр. обсяги кредитного портфеля банків знижувалися. Спадна тенденція виникла як результат кризових явищ у банківській системі, тому банки сьогодні не можуть більш ефективно кредитувати економіку країни.

У результаті оцінки кредитного ризику вітчизняних банків на основі визначення його середнього рівня встановлено, що найбільш ризиковими є кредитні портфелі банків із російським капіталом. Високий ступінь ризику також мають кредитні портфелі державних банків України. Найменш ризиковими є кредитні портфелі банків іноземних банківських груп (крім банків із російським капіталом).

Проведений аналіз показав, що найбільше кредитів, виданих юридичним і фізичним особам, є найнижчого класу. Пояснюючи цю тенденцію, зроблено припущення, що така ситуація була обумовлена великою кількістю наданих за минулі роки кредитів в іноземній валюті, тому через значні коливання обмінного курсу гривні протягом 2014–2015 рр. фінансовий стан боржників автоматично перетворився

на критичний. Також багато кредитів надавали банки пов'язаним особам через що з'явилися проблеми з обслуговуванням боргів позичальниками на непідконтрольних територіях.

Ефективним можна вважати той кредитний портфель, який має високу дохідність і прийнятний рівень ризику. Запропоновано визначення ефективності кредитного портфеля на підставі відношення доходів від кредитних операцій до потенційних втрат від них. Чим вищого значення набуватиме такий показник, тим ефективнішим слід уважати кредитний портфель банку.

Головні напрями подальших наукових досліджень мають бути спрямовані на вдосконалення підходів до оцінки ризикованості кредитних портфелів банків, оскільки всередненна оцінка ризику далеко не завжди є адекватною, враховуючи, зокрема, те, що портфелі кредитів фізичних осіб характеризуються полярністю, тобто в них абсолютно переважають кредити позичальникам найвищого та найнижчого класів, а кредити позичальникам інших класів складають зовсім незначну частку.

Література:

1. Арбузов С. Г., Колобов Ю. В., Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська енциклопедія. Київ, 2011. 504 с.
2. Голуб В.М. Управління кредитним портфелем комерційного банку: автореф. дис. канд. екон. наук. Київ, 2004. 19 с.
3. Жаліло Я. Економічне зростання: чому ми його втрачаємо? Дзеркало тижня. Київ, 2018. URL: https://dt.ua/macrolevel/ekonomichne-zrostannya-chomu-mi-yogo-vtrachayemo-278200_.html (дата звернення: 24.05.2018).
4. Кігель В. Про визначення оптимального кредитного портфеля банку в умовах ризику неповернення коштів позичальникам. Вісн. НБУ. 2010. № 1. С.15–17.
5. Коваленко В.В., Зверяков О.М., Гайдукович Д.С. Діагностика кредитного ризику та його вплив на кредитну активність банків України. Фінанси України. 2016. № 2. С. 84–98.
6. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 (дата звернення 15.05.2018).
7. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Постанова Правління НБУ 30.06.2016 № 351. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16> (дата звернення 16.05.2018).